

İNGİLİZCE YAZILAN YAKIN DÖNEM ARAŞTIRMALARDA ALEVİLİK

Zeynep YILMAZ KURT¹

ÖZET

Türkiye’de azımsanmayacak bir nüfusu oluşturan Aleviler, Türkiye tarihinde uzun yüzyıllardır yer alırlar. Daha çok XVI-XVIII. yüzyıllardaki Osmanlı-Safevi siyasi çekişmeleriyle gündeme gelmiş olsalar da, Alevilerin Türkiye tarihindeki yeri Büyük Selçuklulara kadar dayanır. Ancak bu tarih yeterince araştırılmış değildir. Gelişen teknoloji ve iletişim ağlarının oluşturduğu küreselleşme sonucunda, bin dokuz yüz seksenlerden sonra bir “Alevi uyanışı” gerçekleşmiştir. Bu çalışma, son dönemlerde hem Türkiye’de hem de yurtdışında yoğun ilgi odağı olan Alevilik ile ilgili yapılmış ve İngilizce yayınlanmış kaynakları irdelemektir. İngilizce yayınlanan araştırmaların sadece Alevilerin toplum yapıları, tarihi ve dini gelenekleri ile ilgilenmediği, özellikle yurt dışındaki Alevilerin de uyum ve kimlik sorunlarını ele aldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, İngilizce yazılan araştırmalar, heterodoksluk, medya

ALEVISM IN RECENT RESEARCHES WRITTEN IN ENGLISH

ABSTRACT

As a religious ethnic group that covers a considerable number of Turkish population, the history of Alevis goes back to the Ottoman-Safavid conflict in the 16th and 18th centuries. The history of Alevis, however, has not been well recorded, and relevantly researched. Starting from the 1980s, and due to the developing communication technologies and globalization, it has been possible to talk about an “Alevi revival” since the 1980s. This study aims to review the large bulk of research that is done on Alevism since the 1980s. The achieved results display a deep concern with Alevis in contemporary life, their history, traditions and beliefs as well as identity and integration problems of the Diasporas.

Key Words: Alevism, English written researches, heterodoxy, media

¹ Dr. Çankaya Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

Bu çalışma, yakın dönem İngilizce yazılmış araştırmalarda Alevilerin tarihi, sosyal, etnik ve politik konumlarının literatür taramasını amaçlamaktadır. Çalışmanın kapsamı sadece İngilizce konuşulan Amerika, Avustralya vb. ülkelerde yapılan araştırmalarla sınırlandırılmamış, bu kapsamda son yıllarda Alevilik ile ilgili yapılmış ve İngilizce dilinde yayınlanmış, Türk bilim insanlarının eserleri de dâhil, ulaşılabildiğimiz tüm araştırmalarla ilgili kısa tanıtım ve referans bilgilerinin de verilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu araştırmalar; kitap, kitap bölümü, süreli yayınlarda çıkan makaleler ve internet sayfaları başlıkları altında sunulacaktır.

Kitaplar:

İngilterede, Alevilik konusunda en detaylı çalışma Bristol Üniversitesi profesörü David Shankland tarafından yapılmıştır. Bir sosyal antropolog olan, Shankland Türkiye'deki Alevi köylerinde yaptığı antropolojik araştırmaları *Türkiyedeki Aleviler: Laik bir İslam Geleneğinin Oluşması (The Alevis in Turkey: The Emergence of a Secular Islamic Tradition)* adlı kitabında yansıtmıştır. Sosyal antropolog olan David Shankland, çalışmalarında modern Türkiye üzerine yoğunlaşmış, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nin sosyal, dini ve politik değişimleri ile ilgilenmiştir. Daha sonra, ünlü filozof ve sosyal antropolog Ernest Gellner'in yönlendirmesi ile çalışmalarını Alevilik konusuna yoğunlaştırmıştır. Shankland, alan çalışması için Türkiyede uzun yıllar kalmış, 2002 yılında ise Almanyadaki Bamberg Üniversitesine giderek oradaki Alevilerin Alman toplumuna entegrasyonunu incelemiştir. Giriş ve yedi bölümden oluşan kitap şu başlıkları kapsamaktadır: "Türkiye Cumhuriyetinde Alevi ve Sünniler", "Alan Çalışmasının Yapıldığı Kasaba", "Sünni Köyler: Kırsal Topluluk Modeli, Alevi Bir Topluluk: Susesi", "Din, Tören ve Sosyal Kontrol", "Sosyal Değişim ve Alevi Toplulukları", "Aleviler, Gelişen Kimlik ve Devlet". Shankland, ilk başta etnografik bir amacı olduğunu, ancak Türkiyede kaldığı süre içinde Alevi köylerinde yaptığı alan çalışması sonucunda, Alevi ve Sünni köyler arasında ekonomik ve devletle ilişkiler konusunda saptadığı farklılıkların onun çalışmalarını Alevi ve devlet ilişkileri alanına yönlendirmesine neden olduğu belirtmektedir. Bu yüzden, yazar kitabına Alevi ve Sünnileri karşılaştırarak başlamaktadır. Daha sonra Alevilerin milli gelişim süreci içindeki kolektif inançlarının oluşması ve deneyimleri anlatılmıştır. Köyde, "peygamber soyundan geldiği ileri sürülen dedelerin" dini otoritesi ile devleti temsil eden muhtar olmak üzere iki farklı otorite olduğu vurgulanmış, bir sonraki bölümde ise dedelerin sadece dini törenlerde etkin olmadıkları, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmede de aracı oldukları belirtilmiştir. Yazar, buradan Aleviliğin İslam mistisizmi ile örtüştüğünü vurgulayıp Alevilerin inanç olarak tanrının insanın içinde olduğuna inandıklarını ve böylelikle toplumsal huzuru da tanrıya ulaşmanın bir yolu olarak gördüklerini, dini inanışlarını toplumsal hayata taşıdıklarını vurgular. 1980'lerin sonlarından başlayarak, aslında bu topluluğun, sivil örgütler, vakıflar ve medya yoluyla, ülke ve uluslararası düzeyde daha görünür hale gelmeye başladıkları, ancak Türkiye'de hala dini ya da etnik aidiyet kavramları açısından çok hassas bulunduğu belirtilmektedir.

İncelenecek ikinci kitap ise editörlüğünü Paul J. White ve Joost Jongerden'in yaptığı *Türkiyenin Alevi Muamması (Turkey's Alevi Enigma)*'dir. 2003 yılında Leiden'de Brill yayınevi

tarafından basılan kitap altı bölümden oluşmaktadır. “Aleviler ve Sosyal Araştırma” başlıklı ilk bölüm, Hamit Bozarslan’ın yazdığı “Alevilik ve Araştırma Mitleri: Yeni Bir Araştırma Ajandası İhtiyacı” ile Paul J. White’in yazdığı “‘Alevi Kürt’ Kimliği Üzerine bir Tartışma” başlıklı iki makaleyi içermektedir. “Türkiyedeki Alevilerin Tarihi” başlıklı ikinci bölüm David Shankland’ın “Sosyal Değişim ve Kültür: Anadoludaki Bir Alevi Köyünde Modernleşmeye Yaklaşım” başlıklı yazısını içermektedir. “Aleviler ve Devlet” başlıklı üçüncü bölüm, Krisztina Kehl-Bordrogi’nin “Atatürk ve Aleviler: Kutsal Birlik”, Jongerden Joost’un “İnsan Hakları İhlali ve Türkiyedeki Aleviler” makalelerini içermektedir. “Alevi Uyanışı” başlıklı dördüncü bölümdeki araştırmalar, Karin Vorhoff’un “Geçmişteki Gelecek: Türkiyedeki Alevilerle İlgili Söylemler”, Leyla Neyzi’nin “Zazaname: Doksanlardaki Alevi Uyanışı, Medya ve Müzik”, Elise Massicard’ın “Üretken Bir Yanlış Anlaşılma Olarak Alevilik: Hacıbektaş Şenlikleri”, Ayşe Betül Çelik’in “Aleviler, Kürtler ve Hemşehriler: Doksanlardaki Alevi Kürt Uyanışı” ve Isabelle Ragoni’nin “Avrupadaki Aleviler: Görünür Olmanın Dar Yolu”ndan oluşmaktadır. “Aleviler ve Kürt Hareketi” başlıklı beşinci bölüm ise Hans- Lukas Kieser -“Tek Kimlikli-Kemalist Türkiyede Aleviler, Ermeniler ve Kürtler (1908-1938)”, Michiel Lezenberg - “Bin Dokuz Yüz Doksanlarda Kürt Aleviler ve Kürt Milliyetçilik Hareketi” başlıklı araştırmaları, “Aleviler ve Türk Solu” başlıklı son bölüm ise, Emma Sinclair-Webb’in yazdığı “Sekteryen Şiddet, Alevi Azınlığı ve Sol: Kahramanmaraş 1978”i kapsamaktadır.

Tord Olsson, Elizabeth Özdalga ve Catharina Raudvere’in editörlüğünü yaptığı *Alevi Kimliği: Kültürel, Dini ve Sosyal Perspektifler (Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives)* başlıklı kitap, 25-27 Kasım 1996 yılında İstanbul İsveç Enstitüsü tarafından düzenlenen bir konferansta sunulan çalışmaları içermektedir. Genel olarak, Alevi kimliğinin canlanması, kabul görme girişimleri ve bu uyanışın mihenk taşı sayılan olaylar (Kahramanmaraş, Gazi-osmanpaşa, Sivas gibi) , Alevi folkloru ve inanışı gibi temel konular üzerinde durulmuştur.

Yayın temel olarak Aleviliğe odaklanmakla birlikte, Dürzi, Sefarad gibi diğer “heterodoks” inanışlarla ilgilenen bölümleri de içermektedir. Alevi kimliğini irdeleyen bir yayına başka heterodoks grupların da dahil edilmiş olması açısından eleştirilmekle birlikte, kitap özellikle Bektaşilik konusundaki çalışmalarıyla bilinen Irene Melikoff, Alevilik konusunda David Shankland, Helga Rittersberger-Tılıç, Karin Vorhof ve bu konuda değerli çalışmalar yapmış Türk bilim insanları Fuat Bozkurt, Faruk Bilici gibi araştırmacıların çalışmalarını da kapsamaktadır: Irene Melikoff- “Bektaşî/Kızılbaş: Tarihi Bölünme ve Sonuçları”, Eric Cornell-“Bosnadaki Bektaşilik”, David Shankland -“Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografinin Yeri”, Karin Vorhoff - “Türkiye Alevi ve Bektaşîleri ile İlgili Akademik ve Süreli Yayınlar”, Faruk Bilici - “Alevi Bektaşî Teolojisinin Modern Türkiyedeki Fonksiyonu”, Ruşen Çakır -“Politik Aleviliğe Karşın Politik Sünnilik: Farklılıklar ve Benzerlikler”, Helga Rittersberger-Tılıç - “Geri Kazanılan Bir Kimliğin Alevi Olarak Gelişimi ve Yeniden Yapılanması”, Reha Çamuroğlu -“Türkiyedeki Alevi Uyanışı”, Fuat Bozkurt -“Aleviliğin Yeniden Yapılanmasında Devlet Topluluk İlişkisi”, Marianne Aringberg-Laanatza - “Türkiyedeki Aleviler, Suriyedeki Alaviler: Benzerlikler ve Farklılıklar”, Tord Olsson -“Sonuç: Ali Kaynaklı Dinlerin Mukaddesleştirilmesi” dir.

Bir önceki kitap gibi, *Yakın Doğudaki Senkretik Dini Topluluklar (Syncretistic Religious Communities in the Near East)* başlıklı kitapta, 1995 yılında Berlin’de yapılan “Türkiyede Alevilik ve Yakın Doğu Birbirine Benzeyen Senkretik Dini Topluluklar” başlıklı sempozyumda sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Kitapta şu araştırmalara yer verilmiştir. “‘Aslını İnkâr Eden Haramzadedir!’ Kürt Alevilerin Etnik Kimlikleri Üzerine bir Değerlendirme” -Martin van Bruinessen, “Türkiyedeki Aleviliği Yeniden Yapılandırma Süreci Üzerine Bazı Notlar” - Reha Çamuroğlu, “Senkretizm Olgusu ve İslam Etkisi” -Carsten Colpe, “Biz-Grup Kimliklerinin Değiş-Tokuşu: Pek Çok Örnekten Alevilik Örneği” - George Elwert, “Yakın Doğu Dini Azınlıkları ile İlgili Disiplinler Arası Araştırmalar Üzerine Metodolojik Notlar” - M. Reza Fariborz Hamzeh’ee ve “Türkiye Alevileri Arasında Musahiplik’in Önemine Dair Düşünceler: Tahtacı Örneği” - Kehl- Bodrogi.

Kehl-Bodrogi kitaba yazdığı önsözde, günümüzde İslam’ın Yakın ve Orta Doğu ülkelerinde politik ve sosyal bir faktör olarak yeniden güçlendiğini, ancak aynı dine mensup bazı heterodoks unsurların da göz ardı edildiğini belirtmektedir. Aynı zamanda da, toplumun çoğunluğunda dini paradigmalardan güçlenmesinin geleneksel mezhep çevrelerini nasıl etkilediği üzerine de çok fazla çalışmanın yapılmadığı belirtilmektedir. Bu kitabın ise, modern çağda daha önce geri planda olan heterodoks İslam mezheplerinde meydana gelen değişim sürecinin tarih ve din-tarihi sorunları açısından incelenmesi ile ilgili bu boşluğu doldurmayı amaçladığı belirtilmektedir.

Kabul Görme Mücadelesi: Almanya ve Uluslararası Alanda Alevi Hareketi (Struggling for Recognition: The Alevi Movement in Germany and Transnational Space)’nin yazarı Martin Sökefeld’dir. İsveçteki Bern üniversitesinde sosyal antropolog olan Sökefeld, bu kitapta Alevi kimliği ve kabul görme, sosyal bir hareket olarak Alevilik, Almanya’ya Alevi göçü, önyargılar, Alevi organizasyonları, Sivas vb. katliamlar, Alevi gelenekleri, uluslararası bağlantılar vb. pek çok konuyu irdelemektedir. Kitabın arka kapağındaki tanıtım yazısında dini ve kültürel bir azınlık olarak, Alevilerin Türkiyede uzun süreli bir zulüm ve ayrımcılığa maruz kaldıkları belirtilmiş, ancak 1980lerde hem Türkiye hem de Almanyada bir Alevi hareketi başlatıldığı vurgulanmıştır. Sökefeld, günümüzde çok gündemde olan kimlik ve diaspora kavramları üzerinden Almanya’daki Alevi hareketinin başlaması ve kurumsallaşmasını ele almakta, özellikle Almanya ve uluslararası bağlamda kimlik politikalarına vurgu yapmaktadır. Kitap teorik tartışmalarla alan çalışmasını birleştirmekte ve günümüzde baskın olan göç, diaspora, uluslararasılık ve kimlik sorunlarını ele almaktadır.

Umut Azak’ın yazdığı *Türkiyede İslam ve Laiklik: Kemalizm, Din ve Milli Devlet (Islam and Secularism in Turkey: Kemalism, Religion and the Nation State)*, adlı kitapta Cumhuriyet Döneminin önemli dini vakaları ve diğer olgular irdelenmiştir. Cumhuriyetin laiklik ilkesine rağmen sürekli bir fanatik İslam tehdidi yaşadığı belirtilerek, Atatürk’ün dini batıl inançlardan ve hurafeden arındırarak pozitif bilim ve felsefelere dayalı bir “Türk İslamı” oluşturma çalıştığı belirtilmiştir. “İslam’ın Yeniden Tahsisi: Aleviliğin Kemalizm ile İttifakı (1966)”, “Türkiyede Alevilik”, “1950 ve 1960larda Alevilik ve Laik Devlet”, “1960larda Alevilik ve

Kemalist Laiklik”, “1966daki Alevi-Sünni çatışması üzerine bir tartışma”, “Bir Alevi Ortamı: Cem” şeklindeki konu başlıklarını içermektedir.

Aleviler ve Alevilik: Dönüşen Kimlikler (Alevi and Alevism: Transformed Identities), başlıklı kitap da Şii kaynaklı bir dinin mensupları olarak Türkiyede önemli bir azınlık oluşturan Alevilerin Türk ya da Kürt kökenli oldukları, ancak her iki durumda da Türkiye Cumhuriyetinin “resmi dini” olan Sünni İslam tarafından dışlandıkları belirtilmiştir. Bu kitap da Türkiyedeki ve Avrupaya göç etmiş olan Alevilerin kimliklerini inceleyen makalelerden oluşmakta ve Aleviliğin dini olduğu kadar kültürel bir olgu olduğu da vurgulanmıştır. Bu kitapta yer alan makalelerde Almanyada yaşayan Aleviler, kimlik ve dini uygulamalar, Alevilerin Nusayri-ler ve Çingenelerle bağları gibi kimlik meseleleri irdelenmektedir. Kitabın editörü H. Irene Markussen’in yazdığı önsöz “Alevi Olmak, Aleviliği Yaşamak, Aleviliği Öğrenmek” başlığını taşımaktadır. Diğer yazarların ele aldıkları konular ise şunlardır: “ ‘Kültürülizm’ ve Sosyal Mobilite veya Almanyada bir Alevi Köyü: İlk Değerlendirmeler”, “Kan, Gelin ve Sevgi: Bir Alevi Grubundaki Nişan Şekillerinin Değişmesi”, “Alavilik ve Sır Tutma: Nusayriilerdeki Amcalık/Dayılık Geleneği”, “Şamanizm’den Humanizm’e Alevi Dini Öğretileri”, “Şenlikler ve Alevi Kimliğinin Oluşması”, “1960lardaki Alevilik: Sosyal Değişim ve Hareketlilik”, “11 Eylül’den Sonra İki Ara Bir Derede Kalan Almanyadaki Aleviler” ve “Çingeneler ve Aleviler: Abdal Kimliğinin İmkansızlığı”dır.

2008 yılında Amerikan Milli Savunma Araştırma Enstitüsü tarafından yayınlanan *Türkiyede İslam’ın Yükselişi (The Rise of Islam in Turkey)* günümüz Türkiyesindeki İslam varlığını incelemekte, din ve etnisite, İslami okul ve vakıflar, sufi topluluklar ve benzeri alt başlıklarla birlikte “Şii ve Aleviler” ile ilgili de bir alt başlık içermektedir.

Kitap Bölümleri:

Akdenizden Orta Asyaya Diğer Şiiiler (The Other Shiites: From the Mediterranean to Central Asia), Şii İslam ile ilgili akademik çalışmaların daha çok İran üzerinde yoğunlaşmasının, Arap dünyası ve Orta ile Güney Asyada On iki İmam takipçisi diğer Şii toplulukların gözardı edilmesine yol açtığı belirtilmiştir. Bu kitap ihmal edilmiş İran harici Şiiilerin, Sünni devletlerle politik ilişkilerini incelemektedir. Bu kitaptaki makaleler sadece “On İki İmam” geleneğinden gelenler ile ilgili değil, İsmaili topluluğu ve Türkiye Alevileri ile ilgili makaleleri de içermektedir. Bu kitabın kapsadığı Anadolu Alevileri ile ilgili çalışma, yine Hans-Lukas Keiser tarafından yapılmıştır. Bu makale Anadolu Alevilerinin Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devletle ilişkilerini ele alır. Devletin Türk-Sünni kimliğini benimsemesinin zaten uçlarda olduğu kabul edilen Alevilerin dışlanması, Kürt kimlikleri nedeniyle daha da derinleştiği belirtilmektedir. Keiser’e göre yaşadıkları topluma entegre olamamaları Alevilerin Avrupaya göç etmelerine yol açmıştır.

Editörlüğünü Ala Al-Hamameh ve Jom Thielman’ın yaptığı *İslam ve Almanyadaki Müslümanlar (Islam and Muslims in Germany)*, gözleme dayalı çalışmalardan oluşmakta, 9/11 gerçeği sonrası Avrupa söyleminde gittikçe yaygınlaşan “Çok kültürlülük”, “Entegrasyon”, “Avrupa İsl-

lamı” gibi kavramlar doğrultusunda, günümüz Almanyasındaki Müslümanların sosyal yaşantılarını, hayat tarzlarını ve dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Avrupa ve Almanyadaki İslam, Almanyadaki Müslüman gençler arasında yaygınlaşan dindarlık, Almanyadaki imamların rolü, Hıristiyan-İslam karşılaşması, Alman okullarında dini bilgilerin verilmesi vb. pek çok konuda sadece Türkleri değil Arap ve diğer Müslüman azınlıkları da inceleyen çalışmaları da içermektedir. Alevilik ile ilgili çalışmaları ile tanınan Martin Sökefeld ise bu kitaba “Zor Kimlik Tanımlamaları: Almanyadaki Alevilik ve İslam Üzerine Bir Tartışma” başlıklı yazısı ile katkıda bulunmuştur.

Matti Moosa'nın yazdığı *Aşırı Şiiiler: Gulat Mezhepler (Extremist Shiites: The Ghulat Sects)* aykırı Şiiileri ya da On İki İmama tanrısal nitelikler atfeden Şii grupların hepsi için birden kullanılan Gulat mezheplerini incelemektedir. Bu kitap, başta Nusayriiler olmak üzere, değişik Gulatlarla ilgili bilgilerin yanında, bu mezheplerin temel özellikleri, kitapları, tarihleri ve diğer dinlerle etkileşimleri üzerinde de durmaktadır. Alevilik ile ilgili ise, “Bektaşilik”, “Safaviler ve Kızılbaşlar”, “Bektaşiler, Kızılbaşlar ve Şabaklar” gibi alt başlıklar dahil edilmiştir.

M. Hakan Yavuz'un, Müslüman ülkelerdeki medya ve toplum etkileşimini ele alan bir kitabın bölümü olarak yayınlanan, “Kürt ve Alevilerin Medya Kimlikleri” başlıklı yazısı, 1980'lerden sonra özellikle özel televizyon ve radyo kanallarının kurulmasıyla devlet ideolojisi gereği göz ardı edilen İslamcı, Kürt ve Alevi gruplarının yeni kimlikler edindiği belirtilmektedir. Yeni medyanın ve iletişim ağlarının yerel ve devlet sınırlarını aşarak daha önce bastırılan kimliklerin öne çıkarılmasına ve kabul görmesine katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Makaleler:

Bu bölümde ise, Alevilik ile ilgili İngilizce yayınlanan makaleler üzerinde durulacaktır. Janina Karolewski, “Alevilik ile İlgili Heterodoks Olan Ne? Alevi Karşıtı Dışlama ve Kızgınlık” başlıklı makalede Alevilerin, “heterodoks” kelimesinin batı kültüründeki menfi anlamına rağmen, neden kendilerine “heterodoks İslam” demeyi tercih ettiklerini on yedinci yüzyıldaki Alevi Sünni çatışmasının kökenlerine inerek değerlendirmektedir. Yazara göre, bu kavram batılıların on dokuzuncu yüzyıl sonu, yirmi birinci yüzyıl başında Alevilerle ilk karşılaşmalarında, Aleviliğin ezoterik özelliklerinden dolayı ve bilinen İslam'dan farklı olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Bu anlamda, “heterodoks İslam” sadece Alevileri değil Dürzi ve Ahmedileri de kapsamaktadır. Yazar özellikle Aleviliğin “heterodoks İslam” ya da “senkretik gelenek” olarak nitelendirilmesinde, ünlü Alevilik uzmanı Irene Melikoff ve Ahmet Yaşar Ocak'ın etkili olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, yirminci yüzyıl Türkiye'sinde Alevilerin halen önyargılara maruz kaldıkları şeklindeki değerlendirmenin ardından bin dokuz yüz doksanlardan sonra bir “Alevi Uyanışı” yaşandığını belirtmektedir. Yazar, Alevilerin durumunun, “heterodok” ve “ortodoks” kavramlarının büyük ölçüde sosyo-politik konjonktür ve heterodox olan ile ortodoks olan arasındaki güç dengesine dayandığını gösterdiğini, bu güç dengesi değiştiğinde heterodoks olanın kendi geleneklerine göre, heterodoks kavramıyla kendi ortodoks-olmayanını yaratıp liberal ve eşitlikçi bir gelenek oluşturabileceğini vurgulamaktadır. (Karolewski, 2008: 456)

Gabriel Ignatow'un küreselleşme ve çevre konularını ele aldığı "Küreselleşme ve Çevreci Eylemler: 1980ler Sonrası Türkiye" başlıklı makalesi, küreselleşme politikalarını ve çevreci eylem ile ilgili tartışmaları ele almaktadır. Çevreci eylemin genel olarak küreselleşmeye karşı olduğu düşüncesinden yola çıkarak, yazar küreselleşme sürecinin devlet egemenliğini sarsarak, ülke içindeki ve dışındaki etnik ve dini azınlıkları destekleyerek, çevre politikalarını etnik ve dini kimlik politikalarıyla dünya düzeyinde kaynaştırdığını savunmaktadır. Türkiye'deki İslam aydınlarının ve Alevilerin, 1980'den sonraki çevreci söylem ve politikalarının, merkez çevre küreselleşme modellerinin kısıtlı uygulanırılığını ve küreselleşmenin çevreci eylem ve politikalar üzerindeki etkisinin karışıklığını ortaya koyduğu belirtilmiştir. "Alevi Kürt Eylemi" alt başlığı altında ise Alevi liderlerinin çevreye olan hassasiyetlerini, Alevi kültürü çerçevesinde dile getirmeleri vurgulanmış, ayrıca Tuncelideki Munzur çayı üzerine kurulması amaçlanan baraja karşı bu bölgedeki Alevi-Kürtlerin direniş eylemi yaptığı da vurgulanmıştır. Bu tür çevreci girişimlerin de karmaşık küreselleşme etkileri sonucunda oluştuğu, ancak bunların ne ekonomik liberalleşme karşıtlığı ne de batıdaki sosyal hareketlerin taklidi olduğu, her ikisini de içerdiği belirtilmektedir.

Lisa Hopkins'in temelde medya bilimleri alanındaki " Vatandaşlık ve Küresel Yayın: Millet, Milletlerarası ve Millet-Sonrası Kimliklerin Oluşturulması" başlıklı makalesinde, televizyon yayınlarının küresel düzeydeki sosyal değişimlere katkısı ele alınmaktadır. Bu çalışma çok kültürlü olarak addedilen Melbourne'a Türkiye'den göç etmiş Alevi topluluğu üzerinden yürütülmüştür. Çalışma Melbourne'da yaşayan bu Alevi topluluğunun birbiriyle örtüşen farklı sosyal alanlara girmek için bazen milli, bazen de tamamen bağımsız stratejilerden yararlandığına odaklanmaktadır. Çalışma Melbourne'da yaşayan bu Alevi topluluğunun birbiriyle örtüşen farklı sosyal alanlara girmek için bazen milli, bazen de tamamen bağımsız stratejilerden yararlandığına odaklanmaktadır. Diaspora'daki Alevilerin medya etkileşimlerini inceleyen bir diğer çalışma ise Kira Kosnick'in " 'Kendi Sesinden Konuşmak': Alevi Türk Göçmenlerin Berlin'deki Açık Erişimli Televizyondaki Temsil Stratejileri"dir. Yine medya çalışmaları kapsamındaki bu araştırma Batı Avrupa'da, azınlıkların kendi dillerinde konuşmalarının sağlanması kapsamında, Almanya'daki Türk Alevi göçmenleri incelemektedir. Türk Alevilerin, Berlin'deki açık erişimli yerel bir televizyon kanalından yaptıkları yayınlar üzerinden, bu programlar ve internet yayınlarında yansıtılan ses'in kültürel temsil sorunlarını ele alır. Bu kanalda yapılan, Alevilik ile ilgili iki programa ve bu programların aldıkları tepkilere referansla, Alevi medya yapımlarının ancak uluslar arası bağlam göz önüne alındığında anlaşılabilir pek çok temsil stratejisi uyguladığı belirtilmektedir. Alevi Müslümanlara atfedilen farklı olumsuz baskın söylemlere karşın, medya yapımcılarının olumlu bir Alevi imgesi oluşturmaya çalıştıklarının gözlemlendiği belirtilmektedir.

"Din ve Etnisite: İngiltere'deki Alevi Topluluğunun Topluluk Oluşturma Süreci" başlıklı çalışmada Ron Geaves İslam etkisinde, yeterince incelenmemiş heterojen bir dini gelenek olarak nitelediği Alevi topluluğunu, 1980lerde Londra'ya göç eden grup üzerinden inceler. Özellikle etnisite ile din arasındaki ilişkiye yoğunlaşan yazar çalışmasını daha geniş bir diaspora kitlesine uygulayabilmek için Londra'daki Alevi topluluğu ile İstanbul'a yerleşmiş olan Alevi topluluğunu karşılaştırır. Yazar, 1990lardan sonra Alevi gençler arasında yaygınlaşan Alevi uyanışının ilk bakışta kültürel öğeler içerdiği görülse de, Alevi dini geleneği daha yakından incelendiğinde bu uyanışın temel öğeleri olan hoşgörü, heterodoks olma özelliği,

özgürlük ve adalet gibi değerlerin Alevi dini inancından kaynaklandığının tespit edildiğini vurgular.

Ioannis N. Grigoriadis'in "Türkiye Kürt ve Alevilerinin Politikaya Katılımları: Türkiyede Demokratik Birleşmeye Çağrı" başlıklı makalesi, Türkiye'nin büyük azınlık toplulukları olarak tanımladığı Alevi ve Kürtlerin ülke düzeyindeki politik katılımlarını incelemektedir. Tarihi nedenler ve devletin tutumuna bağlı olarak, bu her iki grubun da politik katılımlarının, nüfuslarına oranla çok düşük olduğu belirtilmiş, Kürt ve Alevilerin güçlü politik katılımları için uygun bir zeminin hazırlanmasının Türkiye'yi demokratikleşme sürecinden güçlü bir demokrasiye taşıyacağı vurgulanmıştır. Bunun aynı zamanda iç çekişme potansiyelini ortadan kaldırıp, Türk politika sistemine uzun vadeli istikrar sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Hans-Lukas Kieser'in, daha sonra "Türkiyede Bir Değişim Faktörü olarak Misyonerlik (On Dokuzuncu Yüzyıldan Yirminci Yüzyılın ilk yarısına kadarki süre)" olarak revize edilen makalesi, "İslam Heterodoksisi ve Protestan Ütopya: Osmanlı Anadolu'sunda Alevi Misyoner İlişkisi", Protestan misyonerlerin, Osmanlı Anadolu'sunda oynadıkları karmaşık rolü araştırır. Yazar, bugün unutulmuş olmakla birlikte bu misyonerlerin sadece merkezde değil taşrada da açtıkları okul, hastane ve fabrikalarla Anadolu insanının sosyal yaşamlarının ve görüşlerinin değişmesinde kuşaklar boyu etkili olduklarını ileri sürmektedir. Yönetici grupların ve milliyetçilerin görüşlerine ters düşmekle beraber bu misyonerlerin azınlıkları eşitlikçi ve çoğulcu bir topluma entegre etmeyi amaçladıkları, homojenize bir toplum yerine dini, etnik ve sosyal bir ayrıştırmayı hedefledikleri belirtilmiştir. Diğer dini azınlıklarla birlikte, heterodoks Alevilerin de bu hedefler arasında olduğu vurgulandıktan sonra, Alevilik geçmişi ve Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Cem ayinlerine kabul edildikten sonra, misyonerlerin bu "özel insanların" samimiyetinden ve Protestanlık hakkında bilgi sahibi olma konusundaki istekliliklerinden etkilendikleri vurgulanmaktadır. Yazar, misyonerlerin Alevilerin kendileri ile benzer inançları paylaştıklarını duyduklarında şaşırduklarını ve onların misyonerlerin dua ve İncil okumalarına eşlik ettiklerini, Alevi liderlerin Protestan misyonerleri Ermeni kilisesi ve Sünnilere karşı koruduğu, hatta bir Kürt Alevi liderinin daha da ileri giderek kendisini Protestan ilan ettiği bilgisine de yer verilmiştir. Sonuç olarak, Alevi uyanışında Protestan misyonerlerin büyük rolü olduğu vurgulanmaktadır.

Türk bilim insanlarının İngilizce yayınlanan çalışmalarına örnek olarak, Hülya Canbakal "Osmanlı Alevilerinin İzinde Bir Mezhep Coğrafyası Çalışması" başlıklı makalesinde Alevi tarihini incelemektedir. Yazar Alevilerin politik etkinliklerini kaybedip, Osmanlıya tehdit olmaktan çıktıkları dönem olan on yedinci yüzyıldaki Osmanlı devleti ve Anadolu Alevileri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Özellikle Alevilik ve Hz. Muhammed soyundan gelme yarınlığı üzerinde durulduğu vurgulanmakta, bu iddiaların ve Osmanlı devletinin bunları kabul etmesinin, Alevilerin dini/aşiret liderlerinin de peygamber soyundan geldiklerine inanmaları sebebiyle, bunun dile getirilmemiş karşılıklı bir anlaşma olabileceğine inanılmıştır.

Tahire Erman ve Emrah Göker'in yazdığı, "Çağdaş Türkiye'nin Alevi Politikaları", özellikle son on yılda varlıklarını hissettirmeye başlayan Alevilerle ilgili devlet politikalarını incele-

mektedir. Yazarlar, devletin Osmanlıdan beri süregelen asimilasyon politikaları ve Alevilerin Alevi kimliklerini saklama eğilimleri nedeniyle nüfusları tam olarak belirlenememekle birlikte, ülke nüfusunun yüzde on ile yüzde yirmi beşini oluşturan bu topluluğun, son on yılda değişik nedenlerle yeniden politik arenada görülmeye başladıklarını söylemektedirler. Bu bağlamda, yazarlar Alevilik ile ilgili değişik politik oluşumları, bu oluşumların güçleri, devletle ilişkileri ve bu ilişkilerin nedenleri gibi pek çok konuyu irdelemektedirler.

Aykan Erdemir, “Gelenek ve Modernite: Alevilerin Muğlak Kavramları ve Türkiye'nin Kararsız Kulları” başlıklı makalede Türkiye'deki Alevi topluluklarında bin dokuz yüz doksandan itibaren belirginleşmeye başlayan değişimin çokça tartışıldığını ve değişik sıfatlarla dile getirilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Modern ve geleneksel kavramları açısından ele alındığında tüm bu değişimlerin, bir kavramdan diğerine geçişle değil, her iki kavramın eş zamanlı olduğu, çağdaş Alevi dini uygulamalarına referansla açıklanmış, modernlik kavramının geleneği barındırma özelliğinden dolayı ne Türkiye'de ne de başka bir yerde modernlik olarak belirlenemeyeceğini vurgular.

Aykan Erdemir'in Harvard Üniversitesinde yaptığı *Alevileri Sahiplenmek: Türkiyede Devlet ve İnanç Odaklı Toplu Hareketin Değişmesi (Incorporating Alevi: The Transformation of Governance and Faith-Based Collective Action in Turkey)* başlıklı doktora tezi de Alevilik konusunu ele almaktadır. Bu tezde, İstanbul'daki Alevi kuruluşlarında yapılan etnografik alan çalışması sonucunda, Türk devletinin Alevileri sahiplenme politikalarındaki değişimler ve bunun sonucunda, Alevilerin dernek yoluyla oluşturdukları inanç odaklı kolektif eylem analiz edilmiştir.

Harvard Üniversitesinde, Alevilik ile ilgili yapılan bir diğer doktora tezi ise, *Sultanın Tebası, Şahın Müritleri: Osmanlı Anadolu'sunda Kızılbaş/Alevi Topluluklarının Oluşumu ve Değişimi (Subjects of the Sultan, Disciples of the Shah: Formation and Transformation of the Kızılbaş/Alevi Communities in Ottoman Anatolia)*'dir. Ayfer Karakaya Stump, yaptığı bu çalışmada, Osmanlı döneminde Kızılbaş olarak bilinen Alevi topluluğu ile ilgili araştırmaların daha çok ya Aleviliğin “heterodoks halk İslamı” olarak değerlendirilmesi ya da Osmanlı-Safevi sürtüşmesi üzerine yoğunlaştığı belirtilerek, Alevilerin kendi tarihlerinin tam olarak araştırılmadığını vurgulamaktadır. Bu tezin, ilahi güçler atfedilen aile silsilelerinin oluşturduğu sosyo-dini kurumlar olarak ocak kurumunu inceleyerek bu açığın kapatılmasını amaçlandığı belirtilmektedir. Alevilerin ortaya çıkardığı bazı yeni belge ve el yazmaları incelenerek, ortaçağın son dönemlerinde Anadolu'daki kozmopolit Süfilere kadar uzanan sistemin on dokuzuncu yüzyıla kadarki gelişimi izlenerek, ocak sisteminin kökenleri araştırılmaktadır.

Son olarak, Abdulkadir Yeler'in “Türkiye'de Şiiilik: Aleviler ve Caferilik Karşılaştırması” başlıklı makalesine değinilecektir. Her ikisi de Ali ibn Ebu Talip ve onun soyundan gelenlere inanan mezhepler oldukları için, Alevilik ve Caferiliğin sık sık birbirine karıştırıldıkları belirtilmiştir. Ancak, yazar iki topluluk arasındaki benzerliklere rağmen, ikisinin inanç sistemi ve sosyo-kültürel açıdan çok farklı olduklarını ileri sürmekte, bu çalışmanın Alevilik ile Caferilik arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele aldığını belirtmektedir.

Internet Kaynakları:

Martin Sökefeld'in Sussane Schwalgin ile birlikte yaptığı Alevilik ile ilgili diğer bir çalışma da ise "Kurumlar ve Diasporadaki Etnikleri: Yunanistan'daki Ermeni'lerle Almanya'daki Alevilerin Karşılaştırılması"dır. Bir konferans'ta sunulan bir bildiri den geliştirilen bu makalede yazarlar Atınadaki Ermeni diasporası ile ilgili detaylı incelemelerini sunduktan sonra, Hamburg'daki Alevi diasporası ile ilgili aynı detayları dile getirmekte, Alevilik ile ilgili kısa bir tarihi değerlendirmeden sonra, Almanyadaki Alevilerin kurumsallaşma sürecini anlatmaktadır ve bu iki grubun karşılaştırılması ile sonlandırılmaktadır.

"Günümüzde Türk Alevileri" başlıklı yazısının giriş kısmında, John Shindeldecker, Türkiye ile ilgili tüm kitaplarda Türkiye nüfusunun yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğunun belirtildiğini, dünyanın geniş bir nüfusa sahip Alevilerden ancak yenilerde haberdar olmaya başladığını belirtmektedir. Yazar Türkçe dışındaki dillerde Alevilerle ilgili kaynak bulmanın zor olduğunu, bu nedenle bu yazıyla Türkiye ve İslam dini hakkında çok fazla bilgi sahibi olmayan okuyucuların anlayacağı kadarıyla Alevi inanç ve uygulamalarını ve Alevilerin bugün karşı karşıya olduğu zorlukları anlatmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu çalışma, "Aleviler Kimdir? Alevilik Nedir?", "Alevi Nüfusu ve Dağılımı", "Alevilik ve İslam", "Alevi Gelenekleri ve Bayramları", "Alevilerin Ali ile İlgili İnanışları", "Aleviler, Hacı Bektaş ve Bektaşizm", "Aleviler ve Mistisizm", "Aleviler ve Halk İnanışları", "Aleviler, Önyargı ve Zulüm", "Alevi Bektaşî Nüktedanlığı", "Aleviler ve Bugünkü Sosyal Konular" ve "Bugünkü Alevi Kimliği" şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme olgusu, Alevilerin kimliklerini daha az ifade ettikleri yerelliği aşırıp, evrensel bir kimlik bilinci edinmelerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Alevi kimliğine yönelik özellikle yurt dışında büyük bir ilgilinin oluşmasına da yardımcı olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi, değişik milliyetlerden değişik bakış açılarını yansıtan pek çok araştırmacı, Alevilerin tarihleri, inançları ve inançlarının kökenlerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılık, devletle ilişkileri, genç kuşak Alevilerin kimlik algıları, Aleviliğin kurumsallaşması vb. pek çok konuyu irdelemişlerdir. Özellikle vurgulanması gereken bir başka nokta ise, pek çok çalışmanın Türkiye'deki Alevi ve Kürt etnik kimliklerini eşleştirdikleri konusudur ve Kürt kökenli Alevilerin durumlarının ayrıcalıklı olarak belirtilmesidir. Şüphesiz bu görüşler ilgili araştırmacıların bakış açılarını yansıtmaktadır. Diasporadaki Alevilerin yaşadıkları toplum ile uyumları, Türkiye ile ilişkileri, özellikle medyanın kimlik sorunları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri de irdelenen konular arasındadır. Sonuç olarak, geçmiş dönemlerde Alevilik ile ilgili yapılmış çok az sayıda araştırmaya karşın¹, ektaki bibliyografyada görüldüğü gibi 1990-2010 yılları arasında Aleviler ile ilgili yapılmış olan araştırmaların çokluğu ve içeriklerinin çeşitliliği Alevi uyanışının sadece Alevi toplumuyla sınırlı kalmadığını, daha önce pek araştırılmamış bu bakir alanla ilgili bilimsel bir uyanış olduğunu da göstermektedir.

1 Örnek olarak John Kingsley Birge'nin 1937 yılında yazdığı ve 1965'te tekrar yayınlanan *Bektaşî Derviş Tarikatı (The Bektashi Order of Dervishes)* adlı kitap verilebilir. Zamanında bu

konudaki en iyi İngilizce kaynak olarak kabul edilmiştir. Bir diğer önemli kaynak ise, F. W. Hasluck tarafından yazılan 1929 yılında basılıp 1973 yılında tekrar yayınlanan *Saltanat Dönemindeki Hıristiyanlık ve İslam (Christianity and Islam Under the Sultans)*'dir.

KAYNAKÇA

- Azak, Umut (2010): *Islam and Secularism in Turkey : Kemalism, Religion and the Nation State*, New York, I.B. Tauris.
- Birge, John Kingsley (1965): *The Bektashi Order of Dervishes*, Luzac & Co.
- Canbakal, Hülya (2005) "An Exercise in Denominational Geography in Search of Ottoman Alevis" *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 2, 253-271.
- Erdemir, Aykan (2004): *Incorporating Alevis: The Transformation of Governance and Faith-Based Collective Action in Turkey*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boston, Harvard University, Middle Eastern Studies and Social Anthropology.
- Erdemir, Aykan (2005). " Tradition and Modernity: Alevi's Ambiguous Terms and Turkey's Ambivalent Subjects" *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No.6, 937-951.
- Erman, Tahire, Emrah Göker (2000) "Alevi Politics in Contemporary Turkey." *Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 4, 99-118.
- Geaves, Ron. " Religion and Ethnicity: Community Formation in the British Alevi Community." *Numen*, Vol. 50, 52-70.
- Grigoriadis, Ioannis N. (2006): "Political Participation of Turkey's Kurds and Alevis: A Challenge for Turkey's Democratic Consolidation" *Southeast European and Black Sea Studies* Vol. 6, No. 4, 441-461.
- Hasluck, F. W. (1973): *Christianity and Islam Under the Sultans*, Oxford, Octagon.
- Hopkins, Lisa (2009): "Citizenship and Global Broadcasting: Coconstructing National, Transnational and Post-national Identities" *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies* Vol.23, No.1, 19-32.
- Ignatow, Gabriel (2008): "Globalization and Environmental Activism: Turkey since the 1980s" *Globalizations* Vol. 5, No. 3., 433-447.
- Karolewski, Janina (2008): "What is Heterodox about Alevism ? The Development of Anti-Alevi Discrimination and Resentment" *Die Welt Des Islam*, 48, 434-456.
- Kehl- Bodrogi K., B. Kellner-Heinkele ve A. Otter-Beaujean. ed. (1997): *Syncretistic Religious Communities in the Near East*, Leiden, Brill.
- Kieser, Hans-Lukas (2007): "TheAnatolian Alevis' Ambivalent Encounter with Modernity in Late Ottoman Early Republic Period" *The Other Shiites: From the Mediterranean to Central Asia*. Alessandro Monsutti, Silvia Naef ve Farian Sabahi (edt.s), Bern: Peter Lang.
- Kieser, Hans-Lukas. "Muslim Heterodoxy and Protestant Utopia: The Interactions Between Alevi's and Missionaries in Ottoman Anatolia." *Die Welt Des Islams*, Vol. 41, No. 1, 89-110.

- Kosnick, Kira (2005): "Speaking One's Own Voice: Representational Strategies of Alevi Turkish Migrants on Open Access Television in Berlin." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 5, 979-994.
- Markussen ,H. Irene. edt. (2005):*Alevi and Alevism: Transformed Identities*, USA, Georgia Press.
- Moosa, Matti (1998): *Extremist Shiites: the Ghulat Sects*. New York: Syracuse University Press.
- Olsson, Tord, E. Özdalga , C. Raudvere. edt. (1998): *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*, London,Routledge Corzun.
- Rabasa, Angel and F. S. Larrabee (2008): *The Rise of İslam in Turkey*. USA: RAND.
- Shankland, David (2003): *The Alevis in Turkey: The Emergence of a Secular Islamic Tradition*, London: Routledge Curzon.
- Shindeldecker, John : "Turkish Alevis Today" www.alevi.dk/ENGELSK/Turkish_Alevis_Today.pdf . 09.10.2010.
- Stump, Ayfer Karakaya (2008): *Subjects of the Sultan, Disciples of the Shah: Formation and Transformation of the Kizilbash/Alevi Communities in Ottoman Anatolia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Boston, Harvard University.
- Sökefeld, Martin (2008) *Struggling for Recognition: The Alevi Movement in Germany and Transnational Space*, USA, Berghahn Books.
- Sökefeld, Martin and Sussane Schwalgin. "Institutions and Their Agents in Diaspora: A Comparison of Armenians in Athens and Alevis in Germany", <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/schwal.pdf> 10.10.2019.
- Sökefeld, Martin (2008): "Difficult Identifications:The Debate on Alevism and Islam in Germany ",*İslam and Muslims in Germany*. Ala Al-Hamameh ve Jom Thielman. edt. Leiden, Brill.
- White ,Paul J. ve Joost Jongerden edt.(2003): *Turkey's Alevi Enigma*, Leiden, Brill.
- Yavuz, M. Hakan (1999): "Media Identities for Alevis and Kurds in Turkey." *New Media in the Muslim World: The Emerging Public Sphere*, D. Eickelman ve W. Anderson edt., Bloomington: Indiana University Press, 180-199.
- Yeler, Abdulkadir (2010): "Shi'ism in Turkey: A comparison of the Alevis ans the Ja'faris", *Journal of Shi'a Islamic Studies*, Vol. III. No.3, 331-340.